

ФОРМУВАННЯ ВНУТРІШНЬОГО ІНТЕГРОВАНОГО КОНТРОЛЮ ПРИ УПРАВЛІННІ РИЗИКАМИ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

FORMING INTERNAL INTEGRATED CONTROL WHEN MANAGING THE RISKS OF INDUSTRIAL ENTERPRISES

Говорячи про внутрішній економічний контроль, встановлено, що кібернетична і процесні моделі системи внутрішнього контролю легко дозволяють розглядати контроль і як вбудовану в менеджмент систему контролю, і як надбудовану систему, оскільки обидві концепції побудовані паралельно технологічним етапам управління. Узагальнення інформації про ризик-орієнтовані моделі контролю дозволяє зробити висновок про те, що всі документи базуються на концепціях ризику і розумної впевненості. Останнє полягає в тому, що внутрішній контроль не гарантує, що підприємство досягне своєї мети або навіть залишиться в бізнесі. Внутрішній контроль організований, щоб забезпечити менеджмент розумною впевненістю щодо досягнення цілей підприємства, однак самі цілі досягаються менеджментом. При цьому визнається, що внутрішньому контролю властиві обмеження, які можуть спричинити те, що засоби внутрішнього контролю будуть менш ефективними, ніж передбачалося. встановлено, що кібернетична і процесні моделі системи внутрішнього контролю легко дозволяють розглядати контроль і як вбудовану в менеджмент систему контролю, і як надбудовану систему, оскільки обидві концепції побудовані паралельно технологічним етапам управління. При цьому кібернетична модель, як елементарна модель, оперує вбудованими в бізнес-процес інструментами контролю. Процесна модель ускладнена ще й надбудованими формами контролю. Розроблена ризик-орієнтована модель, яка орієнтована на пошук небезпечних ситуацій, які потребують контролю та прив'язана до конкретного технологічного етапу управління або бізнес-процесу або підсистеми, що виділяється в цілісній економічній системі за функціонально-організаційною ознакою. З метою формування стійкості підприємства до обставин, нещасних випадків, втрат була сформована концепція управління ризиками. Вона дозволяє виявити приховані джерела небезпеки і виробити заходи протидії. Було визначено, що за кордоном широта впровадження систем управління ризиками дуже висока. Хоча система контролю якості промисловості в Україні розроблена і затверджена, літературні джерела свідчать про неблагополуччя в частині заподіяння шкоди здоров'ю пацієнтів внаслідок різних подій. Аналіз літератури не виявив в Україні публікацій про успішне впровадження систем управління ризиками.

Ключові слова: аудит, управління ризиками, контроль, модель, організація, процес, теорія, концепція.

УДК 657.6

DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.7-14>

Кудріна О.Ю.¹

д.е.н., професор,
професор кафедри бізнес-економіки
та адміністрування,
Сумський державний
педагогічний університет
імені А.С. Макаренка

Божкова В.В.²

д.е.н., професор кафедри
бізнес-економіки та адміністрування,
Сумський державний
педагогічний університет
імені А.С. Макаренка

Kudrina Olha

State Pedagogical University
named after A.S. Makarenko

Bozhkova Viktoriia

State Pedagogical University
named after A.S. Makarenko

Digital financial accessibility characterizes the provision of equal access to certain population groups with a limited level of financial services to basic financial services based on the widespread use of digital technologies. For digital financial accessibility, a remote form of service through digital financial products, digital service delivery channels and digital business models of customer service and fundraising plays a major role. The purpose of the article is to study the issues of digital financial accessibility from the point of view of its impact on the development of the economy, in particular, the problem of avoiding systematic financial risks and ways of combating them. In the current conditions of the russian-Ukrainian war, it is expedient for state regulators to clarify the criteria for defining and listing basic financial services that can be provided by financial institutions based on the use of digital channels and service systems, identifying and removing barriers to the exclusion of certain categories of consumers from financial services, conducting monitoring tariffs for basic and innovative financial services, expanding the physical accessibility of consumers to financial services by increasing access points based on the development of financial infrastructure and expanding digital service channels using digital business models of banking and non-banking financial institutions, creating a remote customer identification system and expanding opportunities for non-banking financial institutions to use the services of credit history bureaus, creation of regulatory conditions for the interaction of banks and non-banking financial institutions, expansion of opportunities for combining individual financial services, expansion of the list of financial services that can be provided by agents. The digitalization of financial intermediation has a positive effect on the public's access to financial services, however, existing barriers inhibit the process of public access to the system of official financial services, strengthening the processes of hoarding and shadow access to the provision of services. This actualizes the need to increase citizens' awareness of the use of innovative financial products and services, legislative and regulatory regulation of the provision of innovative tools, and the use of separate channels. This article has practical implications for promoting the development of digital financial accessibility.

Key words: digital financial accessibility, economic policy, regulation of development, integration, digital technologies.

Постановка проблеми. Досі ми розглядали контроль із позицій «діяльності з наглядом», що передбачає тотальність процедур внутрішнього контролю щодо функціонування будь-якої системи управління. Проте розвиток економіки у

загальному масштабі і, зокрема, конкретних її суб'єктів, глобалізація, концентрація, інтеграція економічної діяльності, конкретних організацій та економік різних рівнів показує, що концепція тотального, а найчастіше наскрізного контролю

¹ ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7364-1998>

² ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1557-3819>

за таких умов не завжди є ефективною. Все це робить загальний контроль не тільки неефективним, а й практично неможливим, що призводить до абсурдної ситуації, при якій перевіряльників може стати чи не більше, ніж тих, що перевіряються, до того ж контролери ув'язнуть у такій кількості інформації, що її важко оцінити і якось узагальнити для висновків.

Під тотальним контролем у даному контексті ми розуміємо суцільний контроль, об'єктом якого є процеси та факти господарської діяльності які процесною та кібернетичною моделями контролю.

Однак необхідно зазначити, що навіть при тотальному (суцільному) контролі фінансово-господарської діяльності підприємств все ж таки використовуються вибіркові способи перевірки, наслідком чого і є думка про не повністю ефективний, внутрішній контроль при перевірці операцій і процесів. Не повністю ефективний контроль означає, що не всі помилки, присутні у системі управління; виявляються та його наслідки нейтралізуються. Ці висновки не є, на наш погляд, очевидними, проте розвиток теорії систем стосовно процесу управління призвів до того, що процес контролю став розглядатися як об'єкт алгоритмізації з метою виключення при контролі діяльності з управління пропусків помилок в управлінні та у всіх його складових компонентах. Тому постає питання вивчення механізму формування моделі контролю, що базується саме на ризику.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Сутність ризиків під час проведення внутрішнього аудиту на промислових підприємствах розглянуто в працях таких вітчизняних вчених, як В.С. Рудницький [1], М.Т. Білуха [2], Ф.Ф. Бутинець [3, 8], Н.І. Петренко [4], Г.М. Давидов [5], О.А. Петрик [6], В.В. Сопко [7].

Постановка завдання. Мета статті полягає у розробці ризик-орієнтованої моделі, яка орієнтована на пошук небезпечних ситуацій при здійсненні внутрішнього контролю на підприємстві.

Виклад основного матеріалу дослідження.

На діяльність підприємства впливає безліч внутрішніх подій, що призводять до появи суттєвих ризиків, які також можна певним чином згрупувати залежно від факторів, що викликають ті чи інші події. Внутрішні чинники появи подій пов'язані з інфраструктурою підприємства, з персоналом, з процесом, з технологією, з певними цілями. Ризики завжди мають бути ідентифіковані. Ідентифікація пов'язана з характеристикою імовірнісних подій, які можуть статися в результаті настання несприятливої події. Аналіз ризику – це оцінка його значимості, ймовірності виникнення та можливості управління.

Контроль, як і ризик, визначається через цілі організації. Наприклад, відповідно до визначення, даним Інститутом Внутрішніх аудиторів (США)

«контролем є будь-яка дія, вжита органом управління для підвищення ймовірності того, що встановлені цілі буде досягнуто» [12]. І якщо ризик загрожує цим цілям, то контроль призначений пом'якшити цю загрозу.

Наприкінці минулого і початку поточного століття різними міжнародними організаціями було розроблено кілька концепцій внутрішнього контролю, заснованого на ризику. В результаті було сформульовано декілька документів, у яких визначено, оцінено, описано та вдосконалено механізми внутрішнього контролю:

- стандарт «Цілі контролю при використанні інформаційних технологій» (COBIT), розроблений Асоціацією аудиту та контролю інформаційних систем ISACA (the Information Systems Audit and Control Foundation's _ Control Objectives for Information and related Technology) [15];

- доповідь «Контроль та аудит систем» (SAC), підготовлена Дослідницьким фондом Інституту внутрішніх аудиторів (the Institute of Internal Auditors Research Foundation's _ Systems Auditability and Control) [18];

- доповіді «Внутрішній контроль: інтегрований, підхід» (COSO) [13], «Управління ризиками організації. Інтегрований підхід» (COSO ERM) [13]; підготовлений Комітетом спонсорських організацій Комісії Тредуея (the Committee of Sponsoring Organizations of the – Treadway Commission's _ Internal Control – Integrated Framework), який займається формулюванням сутності внутрішнього контролю та методів досягнення його ефективності в процесі управління;

- вказівку про розгляд структури внутрішнього контролю при аудиті фінансової звітності (SAS 55) [16], затверджену Американським Інститутом дипломованих бухгалтерів (the American Institute of Certified Public Accountants' Consideration of the Internal Control Structure in a Financial Statement Audit), з внесеними пізніше змінами (SAS 78) [16];

- міжнародний стандарт аудиту (MCA) 315 (переглянутий) «Виявлення та оцінювання ризику суттєвого спотворення фінансової звітності в ході отримання розуміння середовища, в якому діє організація» (ISA 315. Identifying and Assessing the Risks of Material Misstatement. Аудиторські дії в відповідь на оцінені ризики» (ISA 330. The Auditor's Responses to Assessed Risks "(Redrafted) [18].

Документ COBIT (1996 р.) описує системний підхід, що забезпечує власників бізнес-процесів інструментом для повного та ефективного виконання його обов'язків щодо контролю за безпекою інформаційних систем. Документ SAC (1991р., із змінами, внесеними у 1994 р.) пропонує підтримку внутрішнім аудиторам у питаннях контролю та аудиту інформаційних систем та технології. Документи COSO (1992 р., 2004 р.) містять

рекомендації менеджменту з питань оцінки, опису та вдосконалення ризиків та систем контролю. Документи SAS 55 (1988 р.) та SAS 78 (1995 р.) містять рекомендації зовнішнім аудиторам щодо впливу внутрішнього контролю на планування та проведення аудиту фінансової звітності організації. Документи ISA 315, 330 (2006 р.) є аналогічними SAS документами, розробленими для міжнародного аудиторського співтовариства щодо підтвердження фінансової звітності.

Слід зазначити, що принципи контролю, що містяться в перерахованих документах, в цілому спираються на оцінку ризиків. Ці документи розробляли різні органи для різних цільових груп, тому вони мають деякі невідповідності одне одному. У той же час, кожен фокусується на внутрішньому контролі для конкретної цільової групи (наприклад, для внутрішніх аудиторів, менеджменту, зовнішніх аудиторів) і приділяє велику увагу створенню та оцінці засобів внутрішнього контролю для кожної групи.

Порівняння п'яти документів показує, що кожен використовує ідеї одне одного. COBIT включає матеріали першоджерел COSO і Концепції у внутрішньому контролі, орієнтованому на ризик SAG. Визначення контролю за COBIT береться з COSO, а визначення цілей контролю інформаційних технологій – з SAO. SAC включає концепції внутрішнього контролю, розроблені в SAS 55, COSO використовує концепції внутрішнього контролю з обох документів, SAS 55 та SAC, а SAS 78 та MCA 500 вносить зміни до SAS 55 та MCA 400, відображаючи внесок COSO у концепцію внутрішнього контролю. Зокрема, SAS 78 та ISA 315, 330 (MCA 330) враховує вимогу про узгодженість до концепцій внутрішнього контролю, представлених у звіті COSO і SAS 55. У табл. 1 порівнюються концепції внутрішнього контролю, представлені в кожному із 5 документів (SAS 55/78 ТА ISA 400/315 об'єднані в одну колонку).

COBIT визначає такі вимоги до інформації: ефективність, доцільність, конфіденційність, цілісність, доступність, законність та надійність. На відміну від решти концепцій COBIT не виділяє компоненти внутрішнього контролю, а поділяє всі процеси, що відбуваються в інформаційних технологіях. Таким чином, визначено 4 зони: планування та організація, придбання та впровадження, доставка та підтримка та моніторинг. Таке угруповання процесів по зонах часто відповідає зонам відповідальності в організаційній структурі і слідує за циклом менеджменту, що застосовується до будь-яких інформаційних технологій у будь-якому інформаційно-технологічному оточенні.

SAC пропонує докладний опис впливу різних аспектів інформаційних технологій на систему засобів внутрішнього контролю. У SAC узагальнено методики з використання, управління та

захисту ресурсів інформаційних технологій та розглядаються ризики, пов'язані з результатами використання програм, розроблених кінцевим комп'ютерним користувачем. Тут підкреслюється роль та вплив комп'ютеризованих інформаційних систем на систему засобів внутрішнього контролю, наголошується, на необхідності, оцінка ризиків, порівняння витрат і результатів, а також на необхідності вбудовування засобів контролю в інформаційні системи замість їх додавання після впровадження систем.

COSO представляє загальне визначення внутрішнього контролю, при цьому робиться акцент на тому, що засоби внутрішнього контролю допомагають підприємству досягти ефективних та результативних операцій, надійної фінансової звітності та відповідності до застосованих законів та правил. Документ пропонує інструкцію щодо оцінки систем контролю, надання зовнішньої звітності про внутрішній контроль, проведення оцінок систем контролю. Слід зазначити, що COSO розроблено два документи, що стосуються внутрішнього контролю: один безпосередньо стосується внутрішнього контролю, інший – щодо управління ризиками.

Вважається, що система внутрішнього контролю ефективна, якщо всі п'ять представлених компонентів існують та ефективно функціонують щодо операцій фінансової звітності та виконання встановлених вимог (комплаєнс).

Документ SAS 55, змінений документом SAS 78, що адаптує п'ять компонентів внутрішнього контролю документа COSO до завдань зовнішнього аудиту, описує вплив внутрішнього контролю підприємства на планування та проведення аудиту фінансової звітності, звертається до взаємозв'язку між засобами внутрішнього контролю та ризиком контролю, визначають внутрішній контроль, описують його компоненти та пропонують рекомендації щодо оцінки впливу засобів контролю при плануванні та проведенні аудиту фінансової звітності.

Документи COBIT, SAC, COSO, SAS 55 та 78, ISA 315, 330 та 400 містять багато загальних підходів до розуміння внутрішнього контролю. Пізніші документи побудовані на концепціях, розроблених у ранніх документах. Документи відрізняються цільовою групою, для якої вони створені, метою документа, ступенем деталізації наданого інструктивного матеріалу. COBIT спрямований на три окремі цільові групи: керівництво, користувачів та аудиторів інформаційних систем. SAG переважно розрахований на внутрішніх аудиторів; COSO – на менеджерів та раду директорів; SAS 78 та ISA 315, 330 – на зовнішніх аудиторів.

Узагальнення інформації про ризик-орієнтовані моделі контролю дозволяє зробити висновок про те, що всі документи базуються на концепціях ризику і розумної впевненості. Останнє полягає

Концепції внутрішнього контролю, орієнтовані на ризик

Показники	Назва концепцій			
	COBIT	SAC	COSO	SAS 55/78, ISA 400/315
Основні користувачі	Менеджмент, аудитори інформаційних систем	Внутрішні аудитори	Менеджмент	Зовнішні аудитори
Підхід до визначення внутрішнього контролю	Сукупність процесів, зокрема, норми, процедури, прийоми та організаційні структури	Сукупність процесів, підсистем та людей	Процес	Процес
Цілі внутрішнього контролю	Ефективність та результативність операцій; конфіденційність цілісність та доступність інформації; достовірність фінансової звітності; дотримання законів та правил	Ефективність та результативність операцій; достовірність фінансової звітності; дотримання законів та правил.	Ефективність та результативність операцій; достовірність фінансової звітності; дотримання законів та правил.	Достовірність фінансової звітності; ефективність та результативність операцій; дотримання законів та правил.
Компоненти СВК	Компоненти не визначено. Зони контролю: планування та організація; придбання та впровадження; доставка та підтримка; моніторинг	Контрольна середовище; ручні та автоматичні системи обліку; процедури контролю	контрольне середовище; управління ризиком (ризик-менеджмент) контрольні дії; інформація та комунікації; моніторинг	контрольне середовище; оцінка ризику; дії щодо здійснення контролю; інформація та комунікації; моніторинг
Об'єкт контролю	Інформаційні технології	Інформаційні технології	Вся організація	Фінансова звітність
Обсяг вивчення	За період часу	За період часу	На момент часу	За період часу
Відповідальність за СВК	Керівництво	Керівництво	Керівництво	Керівництво

Джерело: розроблено автором на підставі [13; 14; 15; 16; 17; 18]

в тому, що внутрішній контроль не гарантує, що підприємство досягне своєї мети або навіть залишиться в бізнесі. Внутрішній контроль організований, щоб забезпечити менеджмент розумною впевненістю щодо досягнення цілей підприємства, однак самі цілі досягаються менеджментом. При цьому визнається, що внутрішньому контролю властиві обмеження, які можуть спричинити те, що засоби внутрішнього контролю будуть менш ефективними, ніж передбачалося.

Розглядаючи контроль як функцію управління, ми дійшли висновку, що в такому аспекті контроль має двоїсту сутність, проявом якої є, по-перше, його присутність на кожній стадії управління за допомогою реалізації контрольних функцій кожного працівника на своєму робочому місці, і, по-друге, його існуванням як спеціальної контролюючої функції, якою займаються спеціально створені органи та, крім того, ця стадія пов'язана з тим, що насправді контроль контролює сам себе, свою ефективність.

Розглянуті системи COSO і COBIT орієнтовані, насамперед, на менеджмент і тому концептуально прив'язані до всіх етапів управління і одночасно

до всіх бізнес-процесів, особливо система COSO, оскільки COBIT зосереджений на контролі за інформаційними системами в управлінні (інформаційними підсистемами або АІС), а COSO – на всьому управлінні в цілому. Таким чином, зазначені концепції внутрішнього контролю розглядають його у найбільш широкому та всеосяжному аспекті.

З точки зору систем це означає ідентифікацію контролю в кожній підсистемі системи управління. При цьому контроль не завжди буде у вигляді складової економічного контролю – фінансовим, оскільки з глобальних позицій контроль на кожному етапі функціонування управління пов'язаний з процедурами нефінансового характеру: перевіркою виконання рішень, аналізом протікання певних дій, контролем за функціонуванням механізмів діловодства, господарських та управлінських процесів. При цьому контролюється більшою мірою кількісний аспект, але не якісна складова, оскільки інформація для такого контролю найчастіше не вимагає особливої систематизації та узагальнень. Тут не формуються власні інформаційні системи, які потребують перевірок якості інформації, ними сформованої.

Економічний контроль пов'язаний, насамперед, з контролем за певними інформаційними системами, а саме тими, де накопичується інформація про кількісні та якісні показники діяльності менеджменту, системи управління в цілому і, таким чином, він є якісною стороною внутрішнього контролю. Такого роду інформація накопичується в системі бухгалтерського, управлінського, якоюсь мірою податкового та статистичного обліку, носіями її стають відповідні системи збору та обробки цієї інформації, а користувачами є відповідні рівні керівництва та конкретні функціональні підрозділи, які можуть і зобов'язані за родом діяльності інтерпретувати таку інформацію. Таким чином, ми приходимо до розуміння того, що, говорячи про економічний контроль, слід розділяти контроль менеджменту за певними діями фізичних осіб або механізмів, що беруть участь у процесі, і контроль за якістю збору та інтерпретації інформації, а потім, вже з точки зору знову ж таки менеджменту, але лише на вищому рівні – за якістю та адекватністю управлінських рішень керівництва під впливом отриманої інформації.

Концепції SAC та SAS, IAS призначені для внутрішнього контролю загалом, як економічного контролю у межах функціонування; відповідних відділів, що займаються збором та інтерпретацією економічної інформації, причому інтереси SAS, IAS цілком підпорядковані завданням зовнішнього аудиту, тобто є підтвердженням фінансової звітності, а SAC зосереджений на функціонуванні внутрішнього аудиту як економічної контрольної системи. Тому, незважаючи на те, що ці документи позиціонуються щодо всього внутрішнього контролю, насправді вони більшою мірою реалізують завдання лише фінансової складової економічного контролю. Проте всі ці концепції розглядають внутрішній контроль як управлінську функцію, яка супроводжує кожну дію будь-якого працівника підприємства у зв'язку з виконанням функціональних обов'язків. Тільки деякі, наприклад, SAC, COBIT сконцентровані на підрозділах, що займаються інформаційним забезпеченням, а COSO, IAS, SAS на внутрішньому контролі всієї діяльності та всього персоналу.

Говорячи про внутрішній економічний контроль, слід поміняти спрямованість інформаційних потоків. Економічний внутрішній контроль утворюється стільки на основі сформованої та узагальненої певним чином економічної інформації. Цією базою є системи обліку: бухгалтерського, управлінського та податкового. Таким чином; нами встановлено, що кібернетична і процесні моделі системи внутрішнього контролю легко дозволяють розглядати контроль і як вбудовану в менеджмент систему контролю, і як надбудовну систему, оскільки обидві концепції побудовані паралельно технологічним етапам управління. При цьому кібернетична модель, як елементарна модель, оперує вбудованими в бізнес-процес інструментами контролю. Процесна модель ускладнена ще й надбудовними формами контролю. Ризик-орієнтована модель спочатку орієнтована на пошук небезпечних ситуацій, які потребують контролю, тому цю модель необхідно прив'язувати до конкретного технологічного етапу управління або бізнес-процесу або підсистеми, що виділяється в цілісній економічній системі за функціонально-організаційною ознакою.

Дослідження ризик-орієнтованих моделей внутрішнього контролю дозволило звести інформацію про наявні концептуальні моделі внутрішнього контролю та представити у табл. 2.

Недоліком ризик-орієнтованих концепцій менеджмент-контролю, на наш погляд, є ігнорування функцій контролю на етапі вироблення рішень за результатами даних, отриманих в інформаційних системах, зокрема бухгалтерського обліку. Очевидно, це пов'язано з тим, що всі ці концепції (COSO, COBIT, SAC, SAS, IAS) були створені фахівцями з управління, що не цілком володіють спеціальними економічними знаннями.

Ще однією причиною може бути самодостатність систем бухгалтерського та податкового обліку, що виражається в даному контексті в тому, що такий облік створено для цілей інтерпретації інформації для конкретних зовнішніх користувачів і тому він не розглядається як інформаційна база управління процесами.

На нашу думку, в умовах впровадження та адаптації новітніх методик внутрішнього контролю в нашій країні, ігнорувати систему бухгалтерського

Таблиця 2

Характеристика концептуальних моделей внутрішнього контролю

Назва моделі	Ставлення до теорії ризиків	Приналежність до різних ознакам		
		За ознакою повноти охоплення	Стосовно бізнес-процесів	За аналогією із зовнішнім аудитом
Процесна	Не пов'язана	Вибіркова	Надбудовний	Операційний; підтверджуючий
Кібернетична	Не пов'язана	Суцільний	Вбудований	На відповідність
Ризик-орієнтована;	Заснована	Наскрізний	Вбудований, надбудовний	Операційний, на відповідність, що підтверджує

Джерело: авторська розробка

обліку з її інформаційною базою, адаптованою для прийняття управлінських рішень вищим керівництвом з метою внутрішнього контролю менеджмент-процесів не тільки не доцільно, але й не можливо, оскільки практично весь внутрішній економічний контроль існує у системі бухгалтерського обліку та управлінського обліку, де він організований.

Висновки з проведеного дослідження. Розглядаючи контроль як функцію управління, ми дійшли висновку, що в такому аспекті контроль має двоїсту сутність, проявом якої є, по-перше, його присутність на кожній стадії управління за допомогою реалізації контрольних функцій кожного працівника на своєму робочому місці, і, по-друге, його існуванням як спеціальної контролюючої функції, якою займаються спеціально створені органи та, крім того, ця стадія пов'язана з тим, що насправді контроль контролює сам себе, свою ефективність.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Рудницький В.С. Внутрішній аудит: методологія, організація: монографія. Тернопіль : «Економічна думка», 2000. 106 с.
2. Білуха М.Т. Курс аудиту: підручник. Київ : Вища школа. Т-во «Знання», КОО, 1999. 574 с.
3. Бутинець Ф.Ф. Аудит: підручник. Житомир : ПП «Рута», 2002. 672 с.
4. Петренко Н.І. Проблеми визначення аудиту в економічній літературі. *Держава та регіони*. 2002. № 4. С. 153–158.
5. Давидов Г.М. Аудит: підручник. Київ: Знання, 2004. 511 с.
6. Петрик О.А., Савченко В.Л., Свідерський Д.Є. Організація та методика аудиту підприємницької діяльності: навчальний посібник / за заг. ред. О.А. Петрик. Київ : КНЕУ, 2008. 482 с.
7. Сопко В.В. Організація і методика проведення аудиту: навчально-практичний посібник. Київ : ВД «Професіонал», 2006. 576 с.
8. Бутинець Ф.Ф. Господарський контроль як наука: формування її складових. *Вісник ЖДТУ. Серія : Економічні науки*. 2012. № 1 (59). С. 14–21.
9. COSO | SAS 55 | SAS 70 | SAS 78 | Understanding the Relationship. URL: <https://itknowledgeexchange.techtarget.com/compliance-governance/coso-sas-55-sas-70-sas-78-understanding-the-relationship>. (дата звернення: 19.11.2018).
10. Марків М.М. Організація управлінського обліку на деревообробних підприємствах із виробництва твердого біопалива : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.09. Івано-Франківськ, 2016. 321 с.
11. International Journal of Accounting Information Systems, vol. 26, pp.20–31. URL: <https://doi.org/10.1016/j.accinf.2017.06.002.15>. (дата звернення: 19.02.2019).
12. COBIT 4.1: Framework for IT Governance and Control. URL: <http://www.isaca.org/Knowledge-Center/COBIT/Pages/Overview.aspx>. (дата звернення: 09.01.2019)
13. Components of an internal control system [Electronic resource]. URL: <https://www.accountingtools.com/articles/components-of-an-internal-control-system.htm>.
14. Basics of Internal Control Definition and Objectives of Internal Control. URL: <https://internalaudit.boisestate.edu/internalcontrolbasic> (дата звернення: 02.02.2019).

REFERENCES:

1. Rudnytskyi V.S. (2000) Vnutrishnii auydt: metodolohiia, orhanizatsiia: monohrafiia [Internal audit: methodology, organization: monograph]. Ternopil: VD «Economic thought», 106 p.
2. Bilukha M.T. (1999) Kurs auydytu: pidruchnyk [Audit course: textbook]. Kyiv: High school. VD «Knowledge», KOO, 574 p.
3. Butynets F.F. (2002) Audit: textbook [Audit: textbook]. Zhytomyr: VD «Ruta», 672 p.
4. Petrenko N.I. (2002) Problemy vyznachennia auydytu v ekonomichnii literature [Problems of definition of audit in the economic literature]. *Derzhava ta rehiony*, no. 4, pp. 153–158.
5. Davydov H.M. (2004) Auydt: pidruchnyk [Audit: textbook]. Kyiv: VD «Knowledge», 511p.
6. Petryk O.A., Savchenko V.L., Sviderskyi D.I.e. (2008) Orhanizatsiia ta metodyka auydytu pidpriemnytskoi diialnosti: navchalnyi posibnyk [Organization and methodology of business audit: study guide]. Kyiv: KNEU, 482 p.
7. Sopko V.V. (2006) Orhanizatsiia i metodyka provedennia auydytu: navchalno-praktychnyi posibnyk [Audit organization and methodology: training manual]. Kyiv: VD «Profesional», 576 p.
8. Butynets F.F. (2012) Hospodarskyi kontrol yak nauka: formuvannia yii skladovykh [Economic control as a science: formation of its components]. *Visnyk ZhDTU. Seriia : Ekonomichni nauky*, no. 1 (59), pp. 14–21.
9. COSO | SAS 55 | SAS 70 | SAS 78 | Understanding the Relationship. Available at: <https://itknowledgeexchange.techtarget.com/compliance-governance/coso-sas-55-sas-70-sas-78-understanding-the-relationship>. (accessed: 19.11.2018).
10. Markiv M.M. (2016) Orhanizatsiia upravlinskoho obliku na derevoobrobnykh pidpriemstvakh iz vyrobnytstva tverdoho biopalyva [Organization of management accounting at woodworking enterprises for the production of solid biofuel]. Extended abstract of Candidate's thesis. Ivano-Frankivsk, 321 p.
11. International Journal of Accounting Information Systems, vol. 26, pp.20–31. Available at: <https://doi.org/10.1016/j.accinf.2017.06.002.15> (accessed: 19.02.2019).
12. COBIT 4.1: Framework for IT Governance and Control. Available at: <http://www.isaca.org/Knowledge-Center/COBIT/Pages/Overview.aspx> (accessed: 09.01.2019).
13. Components of an internal control system. Available at: <https://www.accountingtools.com/articles/components-of-an-internal-control-system.htm>.
14. Basics of Internal Control Definition and Objectives of Internal Control. Available at: <https://internalaudit.boisestate.edu/internalcontrolbasic> (accessed: 02.02.2019).